

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn
Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie van Brussel-Hoofdstad

Samenvatting
9de Armoederapport
Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Deel 1

Redactie: Truus Roesems en Annette Perdaens
Wetenschappelijke directrice: Myriam De Spiegelaere

April 2004

Louizalaan 183

1050 Brussels

Tel: 02/552 01 57

Fax: 02/502 59 05

e-mail: troesems@ggc.irisnet.be

aperdaens@ccc.irisnet.be

www.observatbru.be

Disponible également en français

Inleiding

Te veel mensen worden door armoede getroffen in onze rijke samenleving. Die bekommernis vertaalt zich op verschillende beleidsniveaus in het vastleggen van procedures voor het opstellen van rapporten, plannen en evaluaties over de strijd tegen de armoede. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG) werd in 1991 een regelgeving goedgekeurd met het oog op een jaarlijks Brussels armoederapport en een rondetafelgesprek in het parlement.

De ordonnantie van 19 juli 2001 belast het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, een dienst in afzonderlijk beheer van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, met de redactie van het jaarlijkse Brusselse armoederapport.

Het achtste Brusselse armoederapport bevatte indicatoren over de evolutie van de armoede tot 2000 en een hoofdstuk met een evaluatie van het verband tussen armoede en huisvesting in het BHG. Dit rapport werd met de verschillende partners besproken op het rondetafelgesprek in september 2002. Van december 2002 tot maart 2003 werden over deze voorstellen debatten gevoerd in de Commissie Huisvesting van het Brussels Parlement en van oktober 2003 tot januari 2004 in de Commissie Sociale Zaken. In februari 2004 formuleerde de Verenigde Vergadering haar aanbevelingen over het achtste armoederapport.

In het eerste hoofdstuk van dit negende armoederapport wordt de evolutie van de armoede in het BHG beschreven op basis van de gegevens van de OCMW's voor 2001 en 2002 en andere armoede-indicatoren. Het tweede hoofdstuk bevat de evaluatie van de impact van de parlementaire aanbevelingen in verband met inkomsten en overmatige schuldenlast. Dit kadert binnen de opdracht van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn om beleidsondersteunend te werken via een kritische analyse van de gunstige of ongunstige effecten van de maatregelen in de strijd tegen de armoede in samenwerking met de vele partners op het Brusselse werkveld. In de conclusie worden de twee hoofdstukken samengevat en vertaald in voorstellen voor het beleid.

De timing zoals voorzien in de ordonnantie kan onmogelijk en door geen enkele instantie worden gerespecteerd. Het is nochtans de uitdrukkelijke wens van de VVGGC en van het Verenigd College om de termijnen in 2004 strikt na te leven. Om die reden bevat het rapport achteraan een aantal onvolledige en niet-gesyntetiseerde gegevens betreffende het jaar 2003.

De ordonnantie voorziet de participatie van zowel de openbare als private partners tijdens een rondetafelgesprek na het verschijnen van het eerste deel van het armoederapport. De participatie ging echter verder. De partners werden ook betrokken bij de samenstelling van het rapport zelf. De vele opmerkingen, getuigenissen en voorstellen van maatschappelijk werkers van openbare en private diensten en van betrokken personen en organisaties vormden de basis voor dit rapport.

Armoede-indicatoren

Armoede-indicatoren kunnen verschillende aspecten van armoede verduidelijken afhankelijk van de doelstelling: de betrokken bevolking beschrijven, maatschappelijke problemen beschrijven, oorzaken van armoede analyseren, de strijd tegen de armoede evalueren, de evolutie van het aantal betrokkenen meten, de ruimtelijke spreiding van armoede meten, de gevolgen van armoede voor de betrokkenen analyseren, ... De indicatoren in dit rapport geven slechts een beperkt antwoord op de vraag hoe de armoede in het BHG evolueert. De interpretatie van de gegevens vraagt de nodige voorzichtigheid.

Steeds meer Brusselaars leven met een te laag inkomen om waardig te leven

Na een stabilisering van de armoedecijfers eind jaren '90, wijzen heel wat indicatoren weer op een toename van het aantal mensen dat in armoede leeft.

Te veel Brusselaars missen een stabiele job en bijgevolg een menswaardig inkomen dat hen toelaat om een waardige toekomst uit te bouwen. Dit heeft een belangrijke impact op de andere dimensies van de armoede zoals huisvesting, onderwijs en gezondheid.

Het aantal mensen dat afhankelijk is van een minimumuitkering (van het OCMW of een inkomensgarantie voor ouderen) steeg licht tussen 2000 en 2001. Eind 2001 kregen in het BHG 22.849 mensen een bestaansminimum of het equivalent. In totaal waren bijna 50.000 mensen afhankelijk van een OCMW-uitkering of een inkomensgarantie voor ouderen, dat is 5,1 % van de (officiële) Brusselse bevolking.

We schatten dat het aantal huishoudens dat een leefloon of een equivalent leefloon ontvangt tussen 2001 en 2002 met 6,6 % steeg. Op 1 januari 2003 was 7,6 % van de Brusselse 65-plussers afhankelijk van een minimumuitkering. 11,2 % van de meerderjarige bevolking kwam in aanmerking voor een verhoogde tegemoetkoming van de verzekering voor geneeskundige verzorging. In 2003 oversteeg de Brusselse werkloosheidsgraad de kaap van 20 %. Deze cijfers geven een indicatie van het minimum aantal mensen met financiële moeilijkheden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Brusselse huishoudens kampen meer met financiële problemen dan in de rest van het land. Meer dan 1/4 van de Brusselaars leeft in een huishouden zonder betaald werk. Bijna 1/4 van de Brusselaars leeft in een huishouden dat gezondheidszorgen uitstelt omwille van financiële redenen.

In 2002 bedroeg het bedrag van het leefloon voor een alleenstaande met kinderen 42 % van het gemiddeld inkomen in België. Dat is minder dan de 60 % van het mediaan equivalent inkomen dat geldt als ondergrens voor de Europese armoederisico-indicator!

Gemiddeld haalden de Brusselse gemeenten in 2001 tweemaal zoveel opbrengsten uit belasting op onroerend goed als uit personenbelasting. Deze opbrengsten vertegenwoordigen 27 %, respectievelijk 12 % van de totale ontvangsten van de gemeenten. De uiterst lage opbrengsten uit personenbelasting in Sint-Joost-ten-Node worden gecompenseerd door de hoge opbrengsten uit onroerende voorheffing, aangezien er in deze gemeente heel wat kantoren zijn. De zuidoostelijke gemeenten hebben zowel een hoge opbrengst uit de personenbelasting als uit onroerende voorheffing.

De jeugd, de toekomst van Brussel? Een toekomst met weinig perspectief

Het BHG maakt een andere demografische evolutie door dan de andere gewesten. De bevolking groeit er het snelst en het is het enige gewest waar de bevolking verjongt. Deze verjonging is het gevolg van een geboorteoverschot en een netto migratieoverschot. Op zich is een verjonging erg positief, ware het niet dat de jonge bevolking weinig kansen krijgt om een toekomst uit te bouwen.

Het aantal kinderen waarvoor gewaarborgde kinderbijslag werd uitgekeerd steeg spectaculair in 2002; minimaal 2,3 % van de 0-19-jarigen leeft in een huishouden met ernstige financiële moeilijkheden. Dat is 8 maal meer dan in Vlaanderen en 3,5 maal meer dan in Wallonië. 40 % van de Brusselse kinderen leeft in een huishouden zonder betaald werk.

In 2002 was bijna een vierde van de gerechtigden op het leefloon jonger dan 25 jaar. Bij de gerechtigden op het equivalent leefloon vormen de dertigers de belangrijkste groep. Voor beide (leefloon en het equivalent leefloon) is de helft jonger dan 35 jaar.

De jongeren zijn in grote mate het slachtoffer van de werkloosheid, bijna 1/3 van de 18-24 jarigen is werkloos. Brusselaars tussen 20 en 29 jaar tellen 30 % laaggeschoolden (diploma lager dan het hoger secundair onderwijs), dat is de helft meer dan het gemiddelde voor België (20 %).

De kloof tussen arme en rijke gemeenten

In de meeste gemeenten van de tweede kroon van het BHG is er in 2002 een lichte stijging van het aandeel mensen dat moet leven met een minimumuitkering. Het aandeel blijft er echter beperkt tot 3 % van de totale bevolking. In Sint-Gillis en Sint-Joost-ten-Node bedraagt dit aandeel bijna 10 %. De contrasten tussen de rijkste gemeenten in het zuidwesten en het armste gemeenten in het centrum

blijven dus erg groot. Toch wordt het moeilijker om de 19 gemeenten op te delen in een groep arme en groep rijke gemeenten, aangezien heel wat gemeenten gemiddeld scoren voor de meeste indicatoren. Het gemiddeld inkomen per inwoner varieert tussen € 6.000 per jaar in Sint-Joost-ten-Node en meer dan tweemaal zo veel in Sint-Pieters-Woluwe (€ 14.000).

Sint-Jans-Molenbeek krijgt de meeste klappen. Heel wat indicatoren wijzen op een toenemende achterstelling in deze gemeente; de gemeente heeft de laagste opbrengsten uit personenbelasting en onroerende voorheffing samen, het gemiddeld inkomen per inwoner groeide minder snel dan in de rest van het gewest. In 2001 was er in deze gemeente een sterke groei van het aantal jonge alleenstaande mannen die een equivalent bestaansminimum ontvingen. 40 % van de jongeren is er werkloos. Het OCMW van Sint-Jans-Molenbeek is een van de drie OCMW's die er voor kozen om geen gegevens te leveren voor 2002.

Sint-Gillis en Sint-Joost-ten-Node zijn nog steeds de armste gemeenten van het gewest; het hoogste aandeel mensen met een minimumuitkering, een laag inkomen per inwoner, een hoog aandeel werkloze jongeren (40 % in Sint-Joost-ten-Node), slechte kwaliteit van de huisvesting, lage tevredenheidsindex. Ze maakten voor een aantal indicatoren eerder een positieve evolutie door in de periode 2000-2001; stijging van het gemiddeld inkomen per inwoner met 7 %, daling van het aandeel woningen zonder klein comfort. De eerder positieve evolutie tot 2001 keerde weer in 2002; het aantal OCMW-steuntrekkers steeg weer.

Onmogelijke opdrachten voor de OCMW's

Ondanks het toenemende belang van socioprofessionele inschakeling en de uitbouw van de diensten voor socioprofessionele inschakeling in de OCMW's, daalt het aantal steuntrekkers bij de OCMW's niet. De noden inzake begeleiding van mensen die uit de boot vallen in onze maatschappij, overstijgt de mogelijkheden van de OCMW's. Vooral mensen die reeds langer afhankelijk zijn van OCMW-steun zijn moeilijk in te schakelen. Socioprofessionele inschakeling heeft vooral resultaat bij mensen die het meest recent een beroep deden op het OCMW (vergadering met OCMW's over de analyse van de OCMW-gegevens 11/2/2004). Voor bepaalde groepen bestaat het fenomeen van "bijstandsvallen", vooral voor alleenstaande vrouwen met kinderen. Zij hebben immers een aantal voordelen die werklozen niet hebben. Sommige OCMW's ondersteunen een hoog aantal asielzoekers, die afhankelijk blijven van het OCMW waaraan ze werden toegewezen, zolang de asielprocedure duurt.

De Waalse grote steden scoren slechter

De Waalse grote steden Luik en Charleroi maken een nog moeilijkere evolutie door. De Vlaamse grote steden Antwerpen en Gent scoren wel veel beter.

Goede cijfers voor een goed beleid

Momenteel ontbreekt het in het BHG aan een beleid inzake statistiek. Er worden onvoldoende basisgegevens geregistreerd en verzameld die het mogelijk maken bruikbare armoede-indicatoren te ontwikkelen.

Voorlopig zijn bijna uitsluitend administratieve gegevens beschikbaar. Hierdoor kunnen we slechts een beperkt aantal dimensies van armoede meten vanuit een beperkte invalshoek, namelijk via de (financiële) ondersteuning die mensen in moeilijke omstandigheden, ontvangen van het OCMW en/of de sociale zekerheid. Veranderingen in de wetgeving en de aanpassingen van uitkeringen hebben een directe invloed op de evolutie van deze gegevens; bijvoorbeeld het beperken van hulp voor nieuwe asielzoekers tot materiële hulp; de vervanging van het gewaarborgd inkomen voor bejaarden (GIB) door de inkomensgarantie voor ouderen (IGO); de invoering van de wet betreffende het recht op maatschappelijke integratie, met onder andere de overschakeling van het bestaansminimum naar het leefloon.

De minimumuitkeringen in de vorm van het leefloon of de inkomensgarantie voor ouderen, eventueel aangevuld met gewaarborgde kinderbijslag, bepalen de **wettelijke ondergrens** om een bestaanszeker

leven in België mogelijk te maken. Er zijn echter nog andere mogelijkheden om de grens te bepalen waaronder iemand als arm wordt beschouwd. Armoede-indicatoren op basis van OCMW-gegevens brengen slechts een gedeelte van de mensen met financiële moeilijkheden in beeld.

Om de kennis over de armoede in het BHG te verhogen, investeert Observatorium voor Gezondheid en Welzijn in projecten die de kwaliteit van de armoede-indicatoren kunnen verbeteren.

De OCMW-gegevens zijn moeilijk interpreteerbaar omwille van de veranderingen in de wetgeving (individualisering van het leefloon en een versoepeling van de nationaliteitsvereisten) en omwille van de beperkte kwaliteit van de gegevens. In de *haalbaarheidsstudie ter verbetering van de armoede-indicatoren voor het Brusselse armoederapport* maakte het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn en de werkgroep van de OCMW's een synthese van de vele problemen die zich stellen in verband met de kwaliteit van de gegevens voor dit armoederapport en werden pistes uitgewerkt om de gegevensverzameling te verbeteren. De verbetering is noodzakelijk voor de kwaliteit van de indicatoren in dit armoederapport en voor het armoedebeleid dat zich hierop wil baseren.

Het Observatorium participeerde aan het "Onderzoek – actie – vorming betreffende armoede-indicatoren in België" en volgde de werkgroep op die als opdracht heeft de indicatorenset voor het Belgische *Nationaal Actieplan Sociale Insluiting* voor te bereiden.

Gebrek aan inkomsten

Dit deel tracht een antwoord te geven op volgende vragen: over welke inkomsten beschikken Brusselaars? Wat heb je nodig om een waardig te kunnen leven? Is het mogelijk een waardig leven te leiden met een minimumuitkering?

Het gemiddeld inkomen van de Brusselaars is lager dan in België, behalve voor de 10 % rijksten. Toch zijn de minimumuitkeringen gelijk in heel het land.

Inkomsten uit arbeid vormen 56 % van de gemiddelde inkomsten van de Brusselaars en het aandeel van de sociale uitkeringen 29 %. Voor de eerste 5 decielen¹ zijn de inkomsten uit sociale uitkeringen belangrijker inkomens uit arbeid. 28 % van de Brusselse zelfstandigen zijn arm, in België is dat gemiddeld 18 %.

In het BHG hebben 50 % van de huishoudens meer uitgaven dan inkomsten. En toch hebben de Brusselaars, met uitzondering van de 10 % rijksten, gemiddeld minder uitgaven dan de Belgen. Brusselaars besteden het grootste deel van hun budget aan huur, energie, gezondheidskosten en geneesmiddelen en aan belastingen en taxen.

Volstaan het leefloon en de minimumuitkeringen en het (equivalent)leefloon om de lasten van een huishouden te dragen en een waardig leven mogelijk te maken? Er bestaan verschillende methodes om te berekenen hoeveel het minimuminkomen moet bedragen om waardig te kunnen leven. De verschillende methodes tonen duidelijk aan dat de minimumuitkeringen niet volstaan. De OCMW's geven immers ook bijkomende financiële of materiële hulp om de tekorten te compenseren.

¹ De Brusselse huishoudens werden gerangschikt volgens inkomens en opgedeeld in 10 decielen. Het eerste deciel komt overeen met de 10 % laagste inkomens en het 10de deciel met de 10 % huishoudens met de hoogste inkomens.

Overmatige schuldenlast

De hedendaagse samenleving functioneert volgens een economisch model gebaseerd op productie, distributie en consumptie. De consumptie van de huishoudens is essentieel om de economie te doen draaien. Geld is bepalend voor de sociale verhoudingen. Kopen en consumeren worden ervaren als integratiefactoren en zijn bepalend voor de identiteit van de burgers.

De oorzaken van overmatige schuldenlast

We onderscheiden 4 belangrijke oorzaken van schulden: er wordt meer geconsumeerd dan er middelen zijn, de inkomsten zijn te beperkt, de situatie verslechtert plots ten gevolge van breuk, te weinig of geen sociale zekerheid.

Opzichtige reclame maakt de verleiding om te consumeren erg groot in onze samenleving. Mensen kunnen niet meer weerstaan aan de kooplust en geven toe aan het wat de consumptiemaatschappij hen oplegt. Ze consumeren om zich geïntegreerd te voelen. Door te kopen compenseren ze hun affectieve, materiële en sociale behoeften, ongeacht het sociale milieu.

Een tweede oorzaak van overmatige schuldenlast heeft te maken met beperkte inkomsten, bijvoorbeeld bij mensen die leven van een vervangingsinkomen. Tal van mensen gaan ‘overlevingsschulden’ aan om in hun basisbehoeften te kunnen voorzien: huur, voeding, energie, kleding, gezondheidszorg, school of mobiliteit, enz. De prijzen stijgen sneller dan de inkomsten, vooral voor de mensen met lage inkomens. Het krediet biedt de koopkracht waarover men niet beschikt. Op korte termijn lijkt krediet een oplossing voor een te beperkt budget.

Bijzondere gebeurtenissen in het leven kunnen ook overmatige schuldenlast veroorzaken: (echt)scheiding, (geestes)ziekte, verlies van werk, enz ...

OCMW's geven aan dat zelfstandigen soms in verontrustende omstandigheden leven, ofwel door de slechte economische conjunctuur, ofwel om administratieve redenen, ofwel omwille van tegenslagen, breuksituatie of te beperkte sociale zekerheid.

Cijfers over overmatige schuldenlast

Er bestaat niet zoiets als één bron voor statistische informatie in verband met overmatige schuldenlast. Cijfers over overmatige schuldenlast zijn moeilijk te vinden, zeker voor het BHG.

Enkel de consumentenkreditschulden worden duidelijk en volledig geteld dankzij de wet en het bestaan van de Centrale voor Kredieten aan Particulieren binnen de Nationale Bank. Huur-, energie-, telefoonschulden en schulden voor gezondheidszorg, verzekeringen en onderhoudsuitkeringen zijn moeilijk kwantificeerbaar. De statistieken betreffende deze betalingsachterstanden bestaan ofwel niet, zijn onvolledig, worden niet gecentraliseerd of worden niet gecommuniceerd door de betrokken instellingen.

Overmatige schuldenlast treft alle lagen van de bevolking. Meer en meer mensen uit de middenklasse zakken weg in overmatige schuldenlast. Toch zijn mensen met weinig inkomsten het meest kwetsbaar; mensen met een vervangingsinkomen, een leefloon, maatschappelijke dienstverlening van de OCMW's of mensen met lage lonen.

De Brusselaars hebben gemiddeld vaker schulden dan de Belgen. In het merendeel van de gevallen komt het profiel van de klanten van schuldbemiddelingsdiensten overeen met het profiel van de bevolking, behalve wat betreft het type inkomsten. De mensen met een vervangingsinkomen zijn oververtegenwoordigd onder de mensen die zich tot een schuldbemiddelingsdienst wenden.

Het soort schulden

Overmatige schuldenlast wordt veroorzaakt door een opeenstapeling van verschillende soorten schulden.

- ***Consumentenkrediet.***

Er bestaan 4 categorieën van consumentenkrediet: de kredietopening; de lening op afbetaling; de verkoop op afbetaling; de financieringshuur. Het gebruik van de eerste drie categorieën nam sterk af de laatste jaren. Enkel de kredietopeningen zijn wat het aantal overeenkomsten betreft sterk toegenomen. Dit krediettype wordt de laatste jaren meer gebruikt omdat het beantwoordt aan een behoefte van de markt, onder andere dankzij de flexibiliteit die kredietopeningen bieden. Vooral kredietkaarten in grootwarenhuizen worden meer en meer gebruikt.

Steeds meer mensen doen een beroep op andere dan de klassieke diensten voor het aangaan van een krediet; financieringsorganisaties, grootwarenhuizen, postorderbedrijven, ... Iedereen die een kredietovereenkomst tekent, wordt geregistreerd bij de Centrale voor Kredieten aan Particulieren van de Nationale Bank van België. In 2003 had 8,3 % van de geregistreerde Belgen overmatige schulden, in Brussel was dat 11,5 %.

- ***Huurschulden***

De gemiddelde huurkosten liggen hoger in het BHG dan in de andere gewesten van het land. In het BHG besteden de huishoudens gemiddeld 25,5 % van hun uitgaven aan huur terwijl dit percentage 21,0 % bedraagt voor België. Bepaalde Brusselse OCMW's stellen vast dat bij mensen die beschikken over het leefloon dit aandeel tot 50 % van hun inkomsten kan bedragen

De helft van de Brusselaars heeft een inkomen waarmee zij in aanmerking komen voor een sociale woning. Slechts 7,7 % van de beschikbare woningen in het BHG zijn sociale woningen of daarmee gelijkgestelde woningen. Momenteel telt men via het systeem van meervoudige inschrijving 25.000 huishoudens (juni 2004) op de wachtlijst voor sociale woningen. De huurachterstanden bij de sociale huisvestingsmaatschappijen stijgen continu.

We schatten dat het aantal uithuiszettingen waarover de Brusselse vrederechters beslissen (hoofdzakelijk omwille van het niet betalen van de huur) op 2,6 per 1000 woningen. Mensen die in armoede leven zeggen dat ze altijd proberen hun huur te betalen om te vermijden dat ze thuisloos worden. Ze stellen andere uitgaven uit of besparen op uitgaven als voeding, energie, gezondheid.

- ***Energie- en waterschulden***

Hierover zijn geen recente cijfers beschikbaar.

- ***Gezondheidsschulden***

Het aan gezondheidszorg bestede aandeel van het budget is het hoogst bij de huishoudens met de laagste inkomens (6,3 %). Voor de 10 % huishoudens met de laagste inkomens wordt 85 % van het budget voor gezondheidszorg besteed aan medische honoraria (1/3 van de raadplegingen van de huisartsen) en geneesmiddelen

40 % van de Brusselse huishoudens vindt de uitgaven voor gezondheidszorg moeilijk te dragen. 42 % van de Brusselse huishoudens met een laag inkomen meldt dat het gezin medische zorgen heeft moeten weigeren of uitstellen om financiële redenen. Ziekenhuisfacturen kunnen steeds moeilijker betaald worden.

- *Schulden voor alimentatie*

Veel aanvragen voor financiële hulp bij het OCMW komen van onderhoudsplichtigen waarvan het volledige inkomen in beslag is genomen ingevolge niet-betaling van de onderhoudsuitkering. Het juiste aantal is moeilijk tellen. OCMW's geven ook voorschotten op alimentatiegeld aan mensen waarvan de partner niet betaalt. In de 11 OCMW's die hun cijfers mededeelden, werden 324 voorschotten op onderhoudsuitkeringen toegekend in 2002.

In 2000 en 2001 werden 47 % van de rusthuisbewoners in het BHG door een OCMW geholpen. Slechts 22 % van de kosten van deze maatschappelijke dienstverlening wordt teruggevorderd bij de onderhoudsplichtigen omdat de anderen over onvoldoende budget beschikken om de solidariteit met hun ouders te financieren.

- *Telefoonschulden*

We beschikken niet over recente cijfers, maar veel mensen lijken telefoonschulden te hebben.

- *Fiscale schulden en schulden inzake bijdragen voor de sociale zekerheid van zelfstandigen*

Volgens het "Observatoire du Crédit et de l'Endettement" is de fiscale schuld verbonden aan de personenbelasting met 76 % toegenomen tussen 1980 en 2000. Van de mensen die aanklopten bij een schuldbemiddelingsdienst, hebben 20 % fiscale schulden. Jaarlijks krijgen heel wat zelfstandigen vrijstelling van bijdragen voor de sociale zekerheid.

De gevolgen van overmatige schuldenlast voor het dagelijks leven

Voor heel wat mensen zijn de gevolgen van overmatige schuldenlast dramatisch. Hun leven wordt bepaald door het ritme van de afbetalingen en de angst voor de deurwaarder. Zij moeten met onmogelijke, psychologisch uitputtende situaties omgaan. Door hun beperkt budget zijn ze verplicht keuzes te maken tussen prioritaire uitgaven. Alle uitgaven moeten steeds worden beheerst. Zij voelen zich vaak gestigmatiseerd.

Overmatige schuldenlast vormt een belangrijke rem op de participatie aan het maatschappelijk leven. Mensen sluiten zich op door de hardnekkige acties van schuldeisers, tussenpersonen of sommige deurwaarders. Beslaglegging laat psychologisch sporen na.

Bepaalde groepen hebben specifieke problemen: mannen ervaren schuldenlast soms anders dan vrouwen, zelfstandigen belasten ook hun partner met hun schulden, mensen van buitenlandse afkomst hebben soms extra problemen omdat ze de taal onvoldoende begrijpen, geesteszieken leven met de zorg dat ze gezondheidsuitgaven prioritair zijn. Thuislozen proberen beslaglegging te vermijden door geen domicilie te hebben.

Om het hoofd te bieden aan hun problemen ontwikkelen mensen verschillende overlevingsstrategieën. De dagelijkse strijd vraagt heel veel energie en houdt en continu bezig.

De strijd tegen de overmatige schuldenlast

Een Brussels plan voor de strijd tegen de armoede

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft geen geïntegreerd plan ter bestrijding van de armoede maar beschikt over meerdere uiteenlopende instrumenten; het Gewestelijk Ontwikkelingsplan (GEWOP) en de Gemeentelijke Ontwikkelingsplannen (GemOP), de parlementaire aanbevelingen in het kader van het jaarlijkse armoederapport en het Nationaal actieplan voor sociale inclusie.

Wetten, ordonnanties en gemeentelijke reglementen

De strijd tegen de overmatige schuldenlast wordt zowel op federaal niveau, als op regionaal niveau georganiseerd via wetten en ordonnanties en enkele gemeentelijke reglementen.

De wet van 1991 op het consumentenkrediet werd meermaals verbeterd en aangepast aan de nieuwe evoluties van de markt (en eventuele excessen) om de consument te beschermen. Het is een gedurfde wet die de nadruk legt op de bescherming van de consument en niet op de winst van de ondernemingen.

De wet betreffende de collectieve schuldenregeling biedt veel mogelijkheden om mensen te helpen hun schulden af te lossen, zich los te maken van hun schuldeisers en opnieuw tot een normale situatie te komen. Spijtig genoeg is deze wet niet van toepassing op mensen van wie het inkomensniveau onvoldoende manoeuvreerruimte laat om hun schulden af te lossen. Dat is het geval voor mensen die leven van een minimumuitkering.

De Centrale voor Kredieten aan Particulieren (CKP) registreert de wanbetalers en de consumentenkredietovereenkomsten met betalingsachterstand. Sinds 2003 registreert de CKP niet enkel de consumentenkredietovereenkomsten die niet worden afgelost, maar alle kredietovereenkomsten (onder bepaalde voorwaarden). Schuldeisers en kredietbemiddelaars zijn nu verplicht inlichtingen in te winnen over de schuldgraad van de betrokkene alvorens hem een nieuw krediet toe te staan.

Sinds 2003 wordt een belangrijke daling van de kredietovereenkomsten met betalingsachterstand waargenomen. Het bestaan van de positieve CKP remde in 2003 de overmatige schuldenlast af, waarschijnlijk door de wijziging van de administratieve voorwaarden (mededeling van het rijksregisternummer van de kredietnemers en verkorting van de inschrijvingstermijn voor geregulariseerde kredieten).

De wet over de minnelijke invordering van schulden verbiedt iedere gedraging of praktijk die het privé-leven van de consument schendt of hem kan misleiden, alsook iedere gedraging of praktijk die een inbreuk maakt op zijn menselijke waardigheid.

De wet tot instelling van een basis-bankdienst is nu van kracht. Deze wet stelt de minimumdienstverlening open voor iedereen. Het is een essentieel instrument voor de mensen om hun budget te beheren. Toch deze lijkt dienst maar weinig te worden gebruikt en bepaalde problemen zijn nog steeds niet geregereld (bijvoorbeeld de recuperatie door de bank zelf).

De wet tot oprichting van een Dienst voor alimentatievorderingen zal niet toegepast worden zoals oorspronkelijk gedacht en mist daardoor haar doel. Enkel de recuperatie van het alimentatiegeld blijft overeind. Het oorspronkelijke wetsvoorstel had de financiële toestand van heel wat eenoudergezinnen waarvoor het alimentatiegeld een essentieel deel van het inkomen is, kunnen verbeteren.

Er bestaan Gewestelijke Brusselse wetgevingen in verband met *huishoudelijke energie en water*. Momenteel worden deze maatregelen herzien. Sommige Brusselse gemeenten kennen aan bepaalde groepen financiële hulp toe voor elektriciteit. Toch leven nog heel wat mensen met minimale of zelfs zonder energie. Dit blijft een netelig probleem.

Mensen die in armoede leven, hebben net als elke andere burger het recht om te worden verdedigd. Een recente wetswijziging maakt een betere *toegang tot het gerecht* mogelijk. Toch lijkt de toegankelijkheid van het gerecht in het BHG nog niet gewaarborgd binnen een redelijke termijn.

Diensten voor schuldbemiddeling

De erkenning van de diensten voor schuldbemiddeling is verplicht. Om de mensen van hun overmatige schuldenlast af te helpen, hebben de drie bevoegde voogdijoverheden voor bijstand aan personen in het BHG (de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, de Franse Gemeenschapscommissie en de Vlaamse Gemeenschap) bij ordonnantie of bij decreet de modaliteiten bepaald voor de erkenning van de openbare en private diensten voor schuldbemiddeling. De 3 regelgevingen weerspiegelen een zekere samenhangende visie over de erkenning van de diensten voor schuldbemiddeling. Naast de 19 OCMW's die ambtshalve erkend zijn door de GGC, erkent de GGC 5 private diensten. 5 diensten worden door de Franse Gemeenschapscommissie erkend en één door de Vlaamse Gemeenschap.

De schuldbemiddelingsdiensten van de OCMW's ontvangen subsidies van de federale overheid voor energieschulden. De private diensten worden niet gesubsidieerd. De GGC subsidieert de vorming van de maatschappelijk werkers van de OCMW's.

De schuldbemiddelingsdiensten leveren opmerkelijk goed werk inzake informatieverstrekking, begeleiding en bemiddeling. De diensten worden echter overstelpt met aanvragen en hebben een tekort aan financiële, menselijke en logistieke middelen. De werkomstandigheden zijn niet optimaal. Het interventiemodel is curatief. Preventie en evaluatie van de werking van de diensten voor schuldbemiddeling staan nog in hun kinderschoenen omwille van tijdsgebrek en gebrek aan middelen.

Heel wat sociale diensten in het BHG doen aan schuldbemiddeling zonder erkenning als dienst voor schuldbemiddeling. Ze treden enkel op in het kader van budgetbegeleiding.

GREPA, het ondersteuningscentrum voor de schuldbemiddelingsdiensten, wordt sinds 2003 gesubsidieerd door de GGC. Dit centrum heeft de opdracht overleg te organiseren tussen de openbare en private diensten voor schuldbemiddeling en naast de administratieve, juridische en economische informatie ook de kwantitatieve gegevens en informatie over opleiding te centraliseren.

De "Coordination Gaz-électricité-eau" (CGEE) richtte het "Réseau de vigilance-Gestion de la gestion du contentieux en énergie" (netwerk voor waakzaamheid, beheer van het geschillenbeheer inzake energie) op. Dit netwerk brengt de pratici van private en openbare schuldbemiddelingsdiensten samen. Het wil een plaats zijn waar er waakzaamheid heerst dat in de verschillende beschikkingen wordt rekening gehouden met de sociale en financiële moeilijkheden van de Brusselse huishoudens. De CGEE fungeert ook als drukingsgroep die ijvert voor de toegang tot energie voor iedereen.

Goede praktijken en preventie

Sociale eerstelijnsdiensten hebben steeds preventieve acties gevoerd. Zij leren de mensen hun rechten en plichten kennen, hun sociaal netwerk gebruiken, ...

De sociale actoren werken ook preventief om overmatige schuldenlast te voorkomen:

- ontwikkelen van preventie-instrumenten: groepsgesprekken, technische fiches, informatieve software en spelen, ...
- consumentenscholen organiseren zodat mensen ervaringen kunnen uitwisselen en hun consumptiegedrag leren beheersen, ...
- Dialooggroepen oprichten: individuele en groepsgesprekken, kennis opbouwen door het uitwisselen van ervaringen,...
- Op zoek gaan naar alternatieve oplossingen zoals het microkrediet en sociale leningen.

Alle middelen van de sociale diensten en van de schuldbemiddelingsdiensten worden echter opgeslorpt door curatieve hulp en laten weinig ruimte voor preventie. Preventie blijft zo het kleine broertje in de strijd tegen de overmatige schuldenlast.

Conclusie

De beschikbare armoede-indicatoren wijzen in geen geval op een vermindering van de armoede in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Ze bevestigen de vaststellingen van de vorige armoederapporten. Het is niet de vergrijzing die zorgen baart voor de toekomst van Brussel, maar wel het grote aandeel jonge mensen zonder toekomstperspectieven, de grote verschillen tussen arm en rijk, de hoge verwachtingen naar de sociale sector in vergelijking met de beschikbare middelen en het ontbreken van een gecoördineerd armoedebeleid.

Meer dan de helft van de Brusselse huishoudens hebben meer uitgaven dan inkomsten. Veel Brusselaars worden getroffen door overmatige schuldenlast. Dat heeft een belangrijke invloed op het dagelijkse leven van de mensen en bijgevolg ook op het sociale leven. De maatregelen die worden getroffen in de strijd tegen de overmatige schuldenlast zijn zeker zinvol maar kunnen onvoldoende oplossingen bieden zolang een groot deel van de Brusselaars niet over een voldoende inkomen beschikt om waardig te leven.

Voorstellen van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn

Voor de beleidsvoorstellen, verwijzen we naar het volledige rapport.

Een eerste reeks voorstellen is gebaseerd op het hoofdstuk over armoede-indicatoren en werd geformuleerd door het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn (p. 182). Deze 16 voorstellen gaan vooral over de verbetering van de gegevensverzameling en het uitbouwen van een gecoördineerd armoedebeleid.

Een tweede reeks volgt uit de evaluatie van het probleem van schulden en een te laag inkomen. Deze voorstellen werden in samenwerking met verschillende betrokken openbare en private organisaties en met betrokken personen opgesteld (p. 183). De 68 voorstellen behandelen verschillende domeinen:

- maatschappelijke dienstverlening
- sociale zekerheid
- de organisatie van sociale diensten in het algemeen
- de organisatie van schuldbemiddelingsdiensten
- preventie
- rechtshulp
- federaal beleid ter bestrijding van overmatige schuldenlast
- regionaal beleid ter bestrijding van overmatige schuldenlast
- gemeentelijk beleid ter bestrijding van overmatige schuldenlast
- vereenvoudiging van wetten en procedures
- de evaluatie

Het rapport is beschikbaar in het Nederlands en het Frans bij het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, Louizalaan 183, 1050 Brussel, 02/552 01 89, of observat@ggc.irisnet.be. U kan het ook terugvinden op de website www.observatbru.be.